

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa
Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa.....	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

30. Argument *a rubrica*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Argument z umiejscowienia/usytuowania przepisu w tekście aktu normatywnego; Argument z systematyki wewnętrznej/systematyczny.

[2. ISTOTA] Argument *a rubrica* jest dyrektywą systemową wykładni, nakazującą uwzględnianie położenia interpretowanego przepisu w systematyce wewnętrznej aktu normatywnego (por. ZTPOp: 251; SSP: 138; Nawrot 2013: 156; RiOANKom: 401). W wersji negatywnej dyrektywa ta głosi, że „bez uzasadnionych powodów nie należy ustalać znaczenia interpretowanych reguł niezgodnie z systematyką prawodawczą aktów normatywnych, w których są one zawarte” (RPW: 84). Systematyka wewnętrzna to struktura aktu normatywnego, składająca się z „uporządkowanych jednostek redakcyjnych oznaczonych symbolami cyfrowymi lub literowymi (numerami artykułów, paragrafów, ustępów, liter, tiretem)” oraz „wyodrębnionych zespołów podstawowych jednostek redakcyjnych oznaczonych przy użyciu symboli słowno-cyfrowych (nazwa i numer rozdziału, części, itd.), z reguły występujących w połączeniu z napisem słownym (napisem hasłowym, tytułem)” (Malinowski 2007: 14). Tak pojmowany argument *a rubrica* jest jednym z argumentów szczegółowych, wynikających z ogólnego nakazu respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w trakcie wykładni prawa (→21), ugruntowanego tezą teoretyczną o korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego (Wronkowska, Zieliński 1985; por. Wróblewski 1978: 11n).

Trzeba wyróżnić dwie postacie argumentu *a rubrica*, uwzględniające konsekwencje „mikropołożenia” przepisu, tj. jego położenia wobec innych jednostek redakcyjnych tekstu prawnego (np. jednego artykułu ustawy w stosunku do innego artykułu, ewentualnie jednego paragrafu lub ustępu w stosunku do pozostałych paragrafów lub ustępów danego artykułu), oraz „makropołożenia” przepisu, tj. jego umiejscowienia w ramach jednostki systematyzacyjnej (por. § 60 ZTP; RiOANKom: 400n; Zieliński 2012: 147), czyli w określonej, wyodrębnionej części składowej aktu normatywnego (np. rozdziale lub dziale ustawy, zazwyczaj posiadającym tytuł). Zaproponowana dystynkcja nawiązuje do odróżnienia mikrokompozycji ustawy,

tzn. struktury wewnętrznej jej podstawowych jednostek redakcyjnych, od jej makrokompozycji, tzn. uporządkowania „części składowych ustawy na poziomie wyższym od jednostki podstawowej” (Malinowski 2007: 14). Niewykluczone, a czasami nawet wielce wskazane jest łączne posługiwanie się obydwoma postaciami argumentu *a rubrica* podczas wykładni systemowej, bowiem makro- i mikrokontekst usytuowania przepisu mogą istotnie wpływać na jego interpretację. Czasami znaczenie interpretacyjne będzie także miała zmiana „makropołożenia”, tj. przesunięcie przedmiotowo wyodrębnionej części regulacji, w ramach której zawarto interpretowany przepis, w systematyce aktu normatywnego, analizowanej diachronicznie. Wzorcowego przykładu dostarcza Konstytucja V Republiki Francuskiej z 1958 r. sytuująca rozdział o Prezydencie Republiki przed rozdziałem poświęconym parlamentowi. Ta zmiana w porównaniu z systematyką konstytucji z 1946 r. wpłynęła na wykładnię konstytucyjnych przepisów kompetencyjnych (por. Sarnecki 1997: 24). Inny przykład znajdziemy w Konstytucji RP z 1997 r., która rozdział dotyczący praw i wolności jednostki lokuje na początku ustawy zasadniczej. Podkreśla to rangę tej problematyki i odejście od idei jednostki podporządkowanej państwu, wyrażaną przez Konstytucję PRL z 1952 r. (Dz. U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232 ze zm.). Konstytucja ta problematykę praw i wolności jednostki sytuowała dopiero po regulacjach poświęconych poszczególnym organom władzy publicznej.

Niekiedy w literaturze (np. ZWP: 152; Pulka 2016: 310n) i orzecznictwie (np. wyroki NSA: z 22.09.2010, II FSK 836/09; z 16.03.2016, I OSK 2676/15) argument *a rubrica* jest ujmowany szerzej, jako zobowiązujący interpretatora do wzięcia pod uwagę również umiejscowienia przepisu w tzw. systematyce zewnętrznej aktu normatywnego, tzn. jego przynależności do pewnej gałęzi prawa lub relacji zachodzących między danym aktem normatywnym a innymi (Wróblewski 1958: 4). Czasem argument *a rubrica* ujmuje się nawet jako wykładnię „z miejsca w systemie” (ZTSP: 125n). W tym szerokim rozumieniu argument *a rubrica* w dużej mierze pokrywa się z jednym z podtypów argumentu systemowego (→31) oraz krzyżuje się z argumentem z otoczenia normatywnego (por. pkt 4) i nakazem wykładni holistycznej (→33). Niemniej w judykaturze – z wyjątkiem sądów administracyjnych – przeważa stanowisko preferujące węższe rozumienie argumentu *a rubrica*, ograniczone do kontekstu systematyki wewnętrznej aktu (np. postanowienie SN z 9.01.2015, IV KK 235/14; wyrok NSA z 12.10.2007, II FSK 1014/06). Natomiast wskazane formuły alternatywne, tj. argumenty z umiejscowienia bądź usytuowania przepisu i z systematyki wewnętrznej (zwany też systematycznym), pełnią w zasadzie identyczne funkcje jak argument *a rubrica*.

[3. UZASADNIENIE] Argument *a rubrica* nie znajduje bezpośredniego umocowania w przepisach prawa obowiązującego, zatem należy go uznać za topos prawniczy, posiadający jednak solidne wsparcie normatywne w przepisach Konstytucji RP i ZTP. Obok wspomnianego już nakazu respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w trakcie wykładni prawa (→21), uzasadnienia dla posługiwania się tym argumentem winno się przede wszystkim poszukiwać w założeniu racjonalności prawodawcy (→20), wywodzonym z wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP zasady państwa prawnego (→3), oraz w pozostającej w ścisłym związku z wyprowadzaną z tej ogólnej zasady konstytucyjnej szczegółową zasadą przyzwoitej legislacji (zob. np. wyrok TK z 17.05.2005, P 6/04). Można przyjąć, że racjonalny prawodawca w sposób świadomy i przemyślany – a nie przypadkowy – decyduje nie tylko o treści, lecz także o kolejności umieszczenia w akcie normatywnym poszczególnych przepisów, dążąc do osiągnięcia przyjętych celów regulacyjnych (zob. np. Malinowski 2007: 129), co dotyczy też prawodawcy konstytucyjnego (zob. Sarnecki 1997: 20). Trzeba podkreślić, że współcześnie powszechnie przyjmuje się, że położenie przepisu w określonej części aktu prawnego wpływa na jego zawartość normatywną (por. pkt 4 i 7). Przykładowo umieszczenie jakiejś regulacji w ostatnim ustępie artykułu może z reguły świadczyć – o ile hipotezy tej nie obalają kontrargumenty, np. oparte na rezultatach wykładni językowej czy funkcjonalnej – o dążeniu prawodawcy do powiązania zakresu normowania danej regulacji ze wszystkimi ustępami poprzedzającymi (Wróblewski 1958: 7).

Interpretator tekstu prawnego powinien wyciągać stosowne wnioski z posłużenia się przez twórcę regulacji określoną techniką prawodawczą (por. Wróblewski 1958: 12). Unormowania ZTP modelują systematykę wewnętrzną ustawy (zob. Malinowski 2007: 21n), wskazując tym samym właściwą wykładnię jej przepisów *a rubrica*. Tak oto § 15 ZTP zobowiązuje prawodawcę do zamieszczania w ustawie przepisów w określonej kolejności (zaczynając od przepisów merytorycznych – ogólnych i szczegółowych, przez przepisy zmieniające, epizodyczne, przejściowe i dostosowujące, kończąc na przepisach końcowych – uchylających, o utracie mocy obowiązującej ustawy oraz o wejściu ustawy w życie). Ma to podstawowe znaczenie również dla późniejszego ich stosowania, skoro „niemałą rolę mogą odgrywać argumenty odnoszące się do systematyki ustawy, a w szczególności miejsca danego przepisu wśród pozostałych przepisów tej ustawy” (Wierczyński 2003: 102; zob. też RiOANKom: 129–130). Jak stanowi § 20 ust. 1 ZTP, „[w] przepisach merytorycznych można wydzielić przepisy ogólne i przepisy szczegółowe”. Usytuowanie przepisu „w części ogólnej danej ustawy oznacza, że zakres stosowania danego przepisu obejmuje cały zakres regulacji danej ustawy i w procesie wykładni nie należy go w sposób nieuzasadniony zawężyć” (RiOANKom: 176); przepisy ogólne

mogą przy tym nie tylko znajdować się na początku ustawy, lecz także otwierać większe jednostki systematyzacyjne (RiOANKom: 183), co nastąpi, gdy prawodawca da posłuch wskazówce zawartej w § 23 ust. 2 ZTP. Miejsce danej regulacji wśród przepisów ogólnych świadczy o jej „makropołożeniu” i może determinować kierunek wykładni; zarazem ewentualne błędy w redakcji przepisów ogólnych pociągają za sobą konsekwencje dla wykładni innych przepisów (Bielski 2003: 119). Interpretacji „makropołożenia” przepisu trzeba dokonywać z uwzględnieniem jego lokalizacji w jednostce systematyzacyjnej (zob. § 60 ZTP), mając na uwadze nazwę tej jednostki (zob. Wróblewski 1958: 5–6; Malinowski 2007: 131–132), obejmując określenie „treści lub zakresu regulowanych spraw” (§ 62 ust. 2 ZTP). Wpływ na posługiwanie się argumentem *a rubrica* w kontekście „mikropołożenia” przepisu wywiera z kolei § 23 ust. 3 ZTP, stanowiący, że „[j]eżeli od któregoś z elementów przepisu szczegółowego przewiduje się wyjątki lub któryś z elementów tego przepisu wymaga uściślenia, przepis formułujący wyjątki lub uściślenia zamieszcza się bezpośrednio po danym przepisie szczegółowym”. Od tej zasady wolno z istotnego powodu odstąpić, ale powinno się to sygnalizować za pomocą określeń typu „chyba że poniższe przepisy stanowią inaczej” lub „z zastrzeżeniem” (RiOANKom: 183). Na interpretację „mikropołożenia” przepisu oddziałują również § 55 ust. 3–4 ZTP, stanowiąc o przypadkach, w których artykuł należy podzielić na ustępy. Znaczenie dla rekonstrukcji „makropołożenia” i „mikropołożenia” regulacji ma także lokalizacja w akcie normatywnym definicji określenia (pojęcia prawnego), którym ona operuje. Reguły w tym zakresie formułuje § 150 ZTP (zob. też Kokoszczynski 2003: 486–488; RiOANKom: 766–768).

Natomiast w orzecznictwie argument z umiejscowienia przepisu dodatkowo wspiera się argumentami funkcjonalnymi, najczęściej nawiązującymi do *ratio legis* ustawy (→35) i intencji prawodawcy (→34). Dostrzegalne w judykaturze spektrum relacji wsparcia omawianego argumentu jest zresztą bardzo szerokie i obejmuje ponadto dyrektywy wykładni językowej, takie jak zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej (→25) – przy czym to rezultaty użycia tych argumentów językowych są potwierdzane argumentacją *a rubrica*, a nie odwrotnie, oraz wykładni systemowej, np. argument *a coherentia* (→56).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Argument *a rubrica* swoją nazwę czerpie z łacińskiego słowa *rubra* oznaczającego czerwień, to bowiem tym właśnie kolorem (a dokładniej: cynobrem) pisano w antycznym Rzymie tytuły (nagłówki) praw (*lex*) cywilnych (Adam 1839: 183), przez co słowa *rubrica* i *rubra* bywały nawet używane jako synonim prawa cywilnego (odpowiednio przez Kwintyliana [10.12,3,11] i Juwenalisa [S.14,192–193]). Później zwyczaj użycia czerwieni przeniknął do mszałów,

ale w znacznie zmienionej formie: na czerwono oznaczano „rubryki”, zawierające instrukcje i wskazówki dotyczące sposobu recytacji formuł modlitewnych i sakramentalnych podczas mszy św. W tym kontekście pojawiła się nawet specyficzna reguła wykładnicza: *lege rubrum si vis intelligere nigrum* (przeczytaj to, co napisano na czerwono, jeśli chcesz zrozumieć to, co napisano na czarno) (Cabrol 1912). Nowożytne myślenie prawnicze poszło jednak w przeciwnym kierunku, bowiem – jak podaje Giovanni Tarello (ILEY: 113n) – prawdopodobnie pod silnym wpływem XIX-wiecznej pandektystyki niemieckiej, aż do drugiej połowy XX w. prawnicy (zwłaszcza cywiliści) postępowali w myśl paremii interpretacyjnej *rubrica legis non est lex*, odmawiając wszelkim tytułom zawartym w ustawach charakteru wiążącego. Zwłaszcza w krajach kultury łacińskiej odmawiano charakteru normatywnego tzw. *rubrica legis* – tytułom przepisów stanowionych przez prawodawcę (por. np. nadal obowiązujący włoski kodeks cywilny z 1942 r., w którym wszystkie artykuły zawierają pisane w nawiasie tytuły – co, poza ich usytuowaniem, przypomina stosowane w polskim kc, a pisane również w nawiasach, nazwy poszczególnych instytucji prawnych, pojawiające się w ramach tzw. nawiasowych definicji legalnych, dotyczących m.in. drogi koniecznej, zasiedzenia czy współwłasności). Współcześnie, także w krajach łacińskich, argument *a rubrica* powszechnie uznaje się za ważną dyrektywę systemową wykładni, przy czym, w nawiązaniu do rzymskiego rodowodu tego terminu, odnoszony jest przede wszystkim do najważniejszego aspektu „makropołożenia” przepisu, czyli tytułu jednostki systematyki tekstu prawnego, w której interpretowany przepis został umieszczony, a dopiero później do całej, wewnętrznej systematyki aktu normatywnego (por. Huerta Ochoa 2014: 87, proponująca następującą definicję: „Argument *a rubrica* to argument, za pomocą którego przypisuje się znaczenie wypowiedziom [prawodawcy], wychodząc od tytułu lub rubryki poprzedzających grupę artykułów, w której ta wypowiedź została usytuowana, ponieważ uznaje się, że tytuły te dostarczają informacji o treści regulacji nimi określonych, gdyż nie są przypadkowe, lecz stanowią konsekwencję instytucjonalnego zamysłu legislatora, przez co wyrażają jego wolę”).

Również w polskiej kulturze prawnej odnaleźć można nawiązania do antycznego rodowodu nazwy analizowanego argumentu; właśnie w nawiązaniu do tej tradycji w polskim języku prawnym i prawniczym posługujemy się terminem „rubrum wyroku/orzeczenia” (por. np. niedawno ustanowiony, głośny § 54 pkt 1 Regulaminu Trybunału Konstytucyjnego, M.P. z 2017 r. poz. 767, w którym m.in. zakazano sędziom TK zgłaszania zdania odrębnego dotyczącego „rubrum orzeczenia”). Jednak w polskim prawoznawstwie, m.in. za sprawą Jerzego Wróblewskiego (por. Wróblewski 1958; ZTWPL: 324n), od dawna dominuje pełne uwzględnianie systematyki aktu normatywnego podczas wykładni, nieograniczające się do brania

pod uwagę jedynie tytułów jednostek systematycznych tekstu prawnego, w których zawarte są interpretowane przepisy. W kontekście konstytucyjnym znaczenie argumentu *a rubrica* nie ogranicza się przy tym do roli elementu wpisanego w proces wykładni historycznej, ukierunkowanej na odtworzenie intencji twórców konstytucji. W doktrynie akcentuje się „samoistny” charakter tego argumentu (Sarnecki 1997: 26–27). Jego znaczenie przejawia się m.in. w przypisywaniu szczególnej roli zasadom ogólnym (por. rozdział I KRP), stanowiącym punkt odniesienia dla interpretacji szczegółowych unormowań konstytucyjnych. Podobnie uregulowanie praw i wolności jednostki w początkowych rozdziałach współczesnych konstytucji jest poczytywane za „formę zaakcentowania prymatu człowieka wobec państwa i woli ochrony praw jednostki” (Garlicki 2016: 19), co też przekłada się na proces wykładni przepisów szczegółowych.

W orzecznictwie TK pojawiają się argumenty odwołujące się do wewnętrznej systematyki aktu normatywnego, niemniej nie zawsze Trybunał charakteryzuje je wprost jako argumenty *a rubrica* (zob. np. postanowienie TK z 22.05.2007, SK 70/05). Zdecydowanie częściej niż argument *a rubrica* w orzecznictwie TK odnaleźć można argumenty odwołujące się do „otoczenia normatywnego” analizowanej regulacji, przy czym argument z otoczenia normatywnego nie ogranicza się do wewnętrznej systematyki danego aktu. Od 2010 r. można zaobserwować znaczne zwiększenie częstotliwości posługiwania się tym ostatnim argumentem i rezygnację ze wskazywania na argument *a rubrica* (po raz ostatni został on wyraźnie przywołany w zdaniu odrębnym Wojciecha Hermelińskiego do wyroku TK z 16.10.2012, K 4/10). Z kolei w orzecznictwie SN do argumentu *a rubrica* odwoływano się dużo częściej, niemniej niemal wyłącznie na gruncie przepisów prawa karnego. Sąd Najwyższy znacznie rzadziej niż TK sięgał po argument z otoczenia normatywnego (choć ostatnio argument ten zaczyna i tu zyskiwać na znaczeniu). Analiza judykatów SN pokazuje, że przykładą on dużą wagę do sposobu przedstawienia argumentu *a rubrica*. W jego rozstrzygnięciach można bowiem odnaleźć wywody przekonujące m.in. o tym, że „[u]miejszczenie przepisu przez prawodawcę w systematyce aktu prawnego nie jest [...] przypadkowe, skoro pozostaje w bezpośrednim związku z przepisem poprzedzającym (*argumentum a rubrica*)” (postanowienie SN z 9.05.2007, II CSK 25/07).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Omawiany topos stanowi popularne narzędzie argumentacyjne, przy czym SN, NSA i TK nieco rzadziej posługują się *expressis verbis* argumentem *a rubrica* niż argumentem z umiejscowienia/usytuowania przepisu, co jednak nie stanowi różnicy merytorycznej. Niekiedy też formuły łacińska i polska (tj. odwołanie do umiejscowienia/usytuowania przepisu, ponieważ – ściśle

rzecz ujmując – termin „argument z umiejscowienia/usytuowania przepisu” nie jest spotykany) występują w uzasadnieniach równocześnie i zamiennie (np. postanowienia SN: z 9.05.2007, II CSK 25/07; z 9.01.2015, IV KK 235/14; uchwała(7) SN z 30.10.2008, I KZP 22/08). Zwykle argument *a rubrica* nie rozstrzyga, a tym bardziej nie jest jedynym argumentem uzasadniającym decyzję orzeczniczą, tylko wspiera inne argumenty interpretacyjne i inferencyjne.

Modelowy przykład posłużenia się rozważanym argumentem odnajdujemy w postanowieniu SN z 1.10.2007, V KK 270/07, w którym zawarto następujący *passus*: „Już z uwagi na usytuowanie normy określającej zasadę liczenia okresu odroczenia pomiędzy przepisami zamieszczonymi w § 1 i § 3 art. 151 kkw, niezależnie od jasnego jej wysłowienia, celowe staje się sięgnięcie do wykładni systemowej. Odwołując się do jej zasad, w szczególności do argumentu *a rubrica*, należy wnosić z umiejscowienia przepisu § 2 w strukturze art. 151 kkw, że zawarta w nim regulacja odnosi się do pierwszego postanowienia orzekającego pozytywnie w przedmiocie odroczenia wykonania kary. Gdyby intencją ustawodawcy było objęcie tą regulacją także kolejnych postanowień orzekających o odroczeniu, to jej miejsce w art. 151 kkw byłoby inne. Zamieszczona zostałaby w § 3 i ogarniałaby stosownym sformułowaniem wszystkie postanowienia, pierwsze i kolejne, którymi orzeczono o odroczeniu”. Wyciągnięto tym samym wnioski interpretacyjne *a rubrica* z „mikropołożenia” przepisu. Podobnie w wyroku TK z 14.03.2000, P 5/99, w którym stwierdzono, że „[u]żyty w treści art. 21 ust. 2 Konstytucji zwrot «jedynie wówczas», jak i samo umiejscowienie przepisu dotyczącego wyłączenia w bezpośrednim następstwie proklamacji konstytucyjnej zasady ochrony własności, powinno być [...] traktowane jako podkreślenie przez ustrojodawcę wyjątkowego i szczególnego charakteru tej instytucji”.

Natomiast na egzemplifikację wnioskowania z „makropołożenia” przepisu natrafiamy w uzasadnieniu postanowienia SN z 21.07.2011, I KZP 5/11, w którym odmienne rezultaty wykładni osiągnięto w odniesieniu do tego samego znamienia przymiotnikowego użytego w dwóch artykułach kk, co nastąpiło dzięki uwzględnieniu lokalizacji tych przepisów w różnych rozdziałach ustawy. Jak zauważono, „nie zawsze pojęcie «cudzy» odnosi się do prawa własności. Ustawodawca podał interpretatorowi kodeksu karnego wskazówkę, która świadczy o posłużeniu się pojęciem «cudzy» w znaczeniach odmiennych na gruncie art. 193 kk oraz art. 278 kk i następnych. Kodeks karny dzieli się między innymi na rozdziały, których tytuły wskazują na przedmiot ochrony z reguły wspólny dla typów przestępstw objętych rozdziałem. Systematyka aktu prawnego nakazuje rozumienie znaczenia interpretowanej normy w sposób najbardziej harmonijny w stosunku do innych norm części systemu prawa (np. rozdziału kodeksu karnego), do którego interpretowana norma należy (*argumentum a rubrica*)”.

Również w orzecznictwie TK pojawiają się przykłady wzorcowego zastosowania tej postaci argumentu *a rubrica*, tj. akcentującej „makropołożenie” przepisu w akcie normatywnym. W wydanym w pełnym składzie wyroku TK z 10.04.2002, K 26/00, skonstatowano: „Przepis art. 31 ust. 3 Konstytucji został umiejscowiony w rozdziale II Konstytucji «Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela». Niewątpliwie z umiejscowienia przepisów w określonej części Konstytucji można wnioskować o znaczeniu terminów przez nią użytych i relacjach pomiędzy poszczególnymi jej przepisami [...]. Logiczne uszeregowanie norm zawartych w rozdziale II Konstytucji pozwala wnioskować, że norma art. 31 ust. 3 Konstytucji jako «zasada ogólna» odnosi się do wszystkich praw i wolności określonych w tym rozdziale, a więc także do art. 58 Konstytucji”. Warto zauważyć, że TK posługiwał się argumentem *a rubrica* w kontekście nie tylko praw i wolności jednostki, lecz także regulacji ustroju organów państwa (zob. np. wyrok TK z 18.02.2004, K 12/03), co wskazuje na jego uniwersalny charakter.

Argument *a rubrica* znany jest też orzecznictwu europejskiemu. W wyroku TSUE z 3.09.2015 w sprawie *Établissement national* (C-383/14) zauważono, że „systemowe podejście do art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 2988/95 prowadzi do uznania, że akapity, które on zawiera, stanowią całość, której przepisy nie mogą być rozpatrywane oddzielnie. Artykuł 3 ust. 1 akapit czwarty ustanawia bowiem «ostateczny» termin przedawnienia dla terminu przedawnienia wynoszącego cztery lata, który biegnie od momentu dopuszczenia się nieprawidłowości i który jest przewidziany w jego akapicie pierwszym. Przypisanie różnych zakresów zastosowania tym akapitom byłoby sprzeczne z ogólną strukturą systemu przedawnienia ustanowionego w tym artykule”. Związętego, a co z tym idzie – poręcznego przykładu dostarcza opinia rzecznika generalnego Melchiora Watheleta przedstawiona w postępowaniu przed TSUE w sprawie *Christian Liffers*, zakończonym wyrokiem z 17.03.2016, C-99/15. Jeden z fragmentów rozważań skonkludowano spostrzeżeniem: „Analiza systemowa art. 13 ust. 1 dyrektywy 2004/48 pokazuje zatem, że akapit drugi określa metodologię, którą należy zastosować w celu osiągnięcia *rezultatu* określonego w pierwszym akapicie. Rezultatem tym jest oczywiście naprawienie «rzeczywistego uszczerbku, jaki [podmiot] ten poniósł w wyniku naruszenia»”.

[6. CHARAKTERYSTYKA] Analiza argumentu *a rubrica* prowadzi do wniosku, że ten topos prawniczy jest regułą rozumowania prawniczego, posiadającą zdecydowanie wieloznaczny charakter, gdyż jej zastosowanie podczas wykładni prawa może polegać na uwzględnieniu zarówno „mikropołożenia” przepisu, jak i jego „makropołożenia”, a w szczególności – w tym drugim przypadku – tytułu jednostki systematyki aktu normatywnego. Nie budzi natomiast wątpliwości, że to argument

interpretacyjny, należący do grupy dyrektyw wykładni systemowej. Za dominującą trzeba uznać jego funkcję heurystyczną, zaś w kontekście uzasadnienia podjętej decyzji interpretacyjnej warto podkreślić, że argument z usytuowania przepisu może odgrywać rolę zarówno konfirmującą (potwierdzającą) rezultaty wykładni językowej, jak i negatywną, służąc ich przełamaniu (szerzej zob. pkt 7).

[7. KRYTYKA] Argument *a rubrica* nie wydaje się kontrowersyjny, jednak jego zastosowanie w konkretnej sprawie może łatwo stać się przedmiotem krytyki. Bez wątpienia systematyka wewnętrzna ustawy „wprawdzie nie wyraża wprost norm prawnych”, ale ma „istotne znaczenie dla ustalania treści norm prawnych zakodowanych w poszczególnych przepisach” (Malinowski 2007: 130; por. ZTPKomWro: 143). Pełni ona tym samym – obok funkcji informacyjno-wyszukiwawczej (zob. RiOANKom: 400–401; por. Gwiżdż 1994: 110) – także funkcję interpretacyjną (por. RiOANKom: 401; o tych i innych jej funkcjach zob. Malinowski 2007: 115n). Lecz argument z usytuowania przepisu nie zawsze jest argumentem trafny. Za jego oddaleniem mogą przemawiać rozmaite racje, zwłaszcza te pozwalające sfałsyfikować hipotezę o związku między określonym umiejscowieniem danej regulacji w systematyce wewnętrznej aktu normatywnego a intencją prawodawcy, polegającą na dążeniu do nadania w ten sposób przepisowi takiej, a nie innej treści normatywnej. Jak stwierdzono w wyroku TK z 5.04.2011, P 6/10, „pogląd sądu pytającego dotyczący formalnego kryterium wyznaczania przestępstw podobnych jedynie przez ich ujęcie w jednym rozdziale kodeksu karnego jest nieściśły. [...] Wprawdzie systematyka części szczególnej kodeksu karnego opiera się na zasadzie grupowania w jednym rozdziale przestępstw skierowanych przeciwko temu samemu dobru prawnemu, jednakże umiejscowienie przepisów określających przestępstwa w tym samym rozdziale nie przesądza o podobieństwie tych przestępstw. W niektórych rozdziałach zostały bowiem zamieszczone przepisy typizujące przestępstwa skierowane przeciwko różnym dobrom prawnym. Przykładowo w rozdziale XXXII kodeksu karnego zatytułowanym «Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu», jak wskazano w uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego, «znalazły się przestępstwa, które trudno przyporządkować ze względu na przedmiot ochrony do innych rozdziałów». W tym wypadku TK zrekonstruował więc odmienną od sugerowanej przez sąd pytający intencję ustawodawcy, wspierając się argumentem z prac przygotowawczych.

W inny sposób, ale z podobnym rezultatem, nastąpiło to w uchwale SN z 15.12.2005, I KZP 45/05, w której w odniesieniu do przepisu określającego wnioskowy tryb ścigania stwierdzono: „Ustawodawca nie zamieścił go bezpośrednio po § 1 art. 177 kk, co bez wątpienia wskazywałoby na konieczność wystąpienia

rodzajowej tożsamości co do uszczerbku na zdrowiu, który musieliby odnieść pokrzywdzeni – osoby najbliższe, a regulację taką wprowadził w § 3, po przepisie statuującym odpowiedzialność karną za spowodowanie wypadku komunikacyjnego, którego skutkiem jest ciężki uszczerbek na zdrowiu lub śmierć człowieka. To dodatkowo przemawiałoby za tym, że wnioskowy tryb ścigania przestępstwa określonego w § 1 art. 177 kk jest niezależny od rodzaju (stopnia) spowodowanych skutków, jeżeli pokrzywdzonymi są wyłącznie osoby najbliższe. Jednak analiza przepisów Kodeksu karnego określających tryb ścigania prowadzi do wniosku, że takie umieszczenie unormowania § 3 w art. 177 kk wynika jedynie z przyjętej techniki legislacyjnej, a nie jest powodowane zamiarem nadania odmiennego znaczenia normatywnego”. Należy pamiętać, że może się też zdarzyć – choć raczej rzadziej niż częściej (zob. Wróblewski 1958: 13) – że usytuowanie przepisu w systematyce wewnętrznej aktu normatywnego jest wadliwe, na co wskazuje zgodny rezultat zastosowania innych dyrektyw wykładni (ZTPOp: 251; SSP: 138; por. Wróblewski 1958: 9–10; Malinowski 2007: 132–134), a zatem uzasadnione powody przemawiają za nieuwzględnieniem usytuowania przepisu w systematyce aktu normatywnego (por. RPW: 84).

Szczególnie interesujący przykład krytyki sposobu posłużenia się argumentem *a rubrica* odnajdziemy w wyroku NSA z 17.06.2005, I FSK 35/05, w którym czytamy: „Samo [...] umieszczenie konkretnego przepisu w Dziale III Ordynacji podatkowej – «Zobowiązania podatkowe» nie przesądzało o tym, czy i w jakim zakresie do postępowania w sprawie wydania decyzji w oparciu o przepisy tego działu mogły mieć zastosowanie przepisy proceduralne zamieszczone w dziale IV Ordynacji podatkowej – «Postępowanie podatkowe». Na przyjęcie takiego wniosku nie pozwalała bowiem wykładnia dokonana z uwzględnieniem systematyki wewnętrznej Ordynacji podatkowej. W takim przypadku wykładni systemowej dokonuje się w zestawieniu różnych przepisów określonego aktu prawnego w celu ustalenia znaczenia jednego z nich. Interpretacja prawa zmierza tu do ustalenia normy prawnej z uwzględnieniem systematyki aktu prawnego, miejsca danych przepisów w tym akcie, ich wzajemnego powiązania, biorąc pod uwagę zgrupowanie przepisów w działy, rozdziały, artykuły, paragrafy, punkty itp.”. Tym samym NSA za pomocą argumentu *a rubrica* odrzucił wynik wnioskowania opartego na rodzajowo tożsamym argumentie, które przeprowadzono w wyroku WSA w Warszawie z 12.10.2004, III SA 2408/03. To pozwala wysnuć wniosek, że niewykluczona jest swoista konkurencja argumentów z umiejscowienia przepisu.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Zastosowanie argumentu *a rubrica* powinno uwzględniać jego ścisły związek z argumentem z intencji prawodawcy i założeniem

jego racjonalności. Argument ten może zatem zostać prawidłowo wykorzystany dla uzasadnienia odstąpienia od rezultatów wykładni językowej tylko pod warunkiem zaistnienia korzyści prakseologicznych wynikających z owego odstąpienia, np. mających walor prokonstytucyjny. Muszą to być przy tym korzyści, których zamiar osiągnięcia daje się obiektywnie przypisać prawodawcy, sytuującemu przepis w takim, a nie innym miejscu w systematyce interpretowanego aktu normatywnego.

Znacznie mniejszym ryzykiem błędu wydaje się obarczone sięganie po argument z umiejscowienia przepisu dla potwierdzenia, a nie dla przełamania rezultatów wykładni językowej. Od prób takiego przełamania zdystansował się np. TK w wyroku z 24.02.1999, SK 4/98: „Umieszczenie przepisu wyrażającego zasadę równości w rozdziale II konstytucji zatytułowanym «Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela» nie może mieć tutaj rozstrzygającego znaczenia. Skoro bowiem przepis konstytucji z językowego punktu widzenia nie budzi wątpliwości, *argumentum a rubrica* (argument odwołujący się do systematyki ustawy zasadniczej) powinien ustąpić”. Niemniej argument *a rubrica* może okazać się kluczowy, zwłaszcza wtedy, gdy wykorzystanie dyrektyw wykładni językowej nie przynosi jednoznacznych wyników (w kontekście wykładni konstytucji por. Sarnecki 1997: 26–27). Należy również pamiętać o tym, że zupełne pominięcie argumentu *a rubrica* naraża interpretatora na osiągnięcie błędnych rezultatów wykładni, mogąc prowadzić do nieuzasadnionej wykładni zwężającej bądź rozszerzającej.

Istotne wskazówki szczegółowe w kwestii poprawnego posługiwania się argumentem *a rubrica* zawiera uchwała(7) SN z 25.09.2013, I KZP 8/13, w której podkreślono, że podniesienie tego argumentu nie może być gołosłowne, zaś „[s]am fakt, że jakiś przepis w systematyce aktu prawnego występuje po innym przepisie (a nie przed nim, albo w innym miejscu tego aktu) nie musi oznaczać, że przepisy te pozostają ze sobą w określonej zależności. Wnioskowanie co do treści przepisu w nawiązaniu do jego miejsca w systemie prawa (systematyzacji zewnętrznej) lub położenia w systematyce interpretowanego aktu prawnego (systematyzacji wewnętrznej) musi być poprzedzone argumentacją wykazującą, dlaczego z systematyki aktu prawnego interpretator wysnuwa określone wnioski”.

Wreszcie za obarczone najmniejszym, choć nadal sporym ryzykiem można uznać posłużenie się argumentem *a rubrica* w jego najbardziej tradycyjnej, łacińskiej wersji, prowadzącej do uwzględnienia tytułu jednostki systematyki aktu normatywnego, w której interpretowany przepis się znajduje. Na marginesie: można tu postulować inkorporację do dyskursu prawniczego paremii *lege rubrum si vis intelligere nigrum*, naturalnie w całkiem nowym znaczeniu, pozbawionym jakichkolwiek religijnych konotacji. Paremia ta, rozumiana jako nakaz uwzględnienia tytułu („rubryki”) w trakcie wykładni przepisów, wydaje się precyzyjnie (a ponadto syntetycznie) wyrażać myśl przyświecającą stosowaniu tej tradycyjnej wersji argumentu *a rubrica*.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Założenie racjonalnego prawodawcy (→20); Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji (→21); Argument systemowy (→31); Argument z woli historycznego prawodawcy (→34).

[LITERATURA] *A. Adam* (1839), *Roman Antiquities: or An Account of the Manners and Customs of the Romans*, wyd. 10, London; *P. Bielski* (2003), komentarz do § 21, w: *ZTPKomWar*, 119–135; *F. Cabrol* (1912), hasło *Rubrics*, w: Ch.G. Herbermann i in. (red.), *The Catholic Encyclopedia*, t. 13, New York, 216–217; *L. Garlicki* (2016), uwagi wprowadzające do rozdziału II, w: *KRPKomGar2*, 19–26; *A. Gwiżdż* (1994), *Struktura wewnętrzna ustawy*, w: J. Trzeciński (red.), *Postępowanie ustawodawcze w polskim prawie konstytucyjnym*, Warszawa, 105–115; *C. Huerta Ochoa* (2014), *Argumento a rúbrica*, w: *Dicc1*, 87–88; *M. Kokoszczyński* (2003), komentarz do § 150, w: *ZTPKomWar*, 486–488; *A. Malinowski* (2007), *Systematyka wewnętrzna ustawy*, Warszawa; *O. Nawrot* (2013), *Logika*, w: *ŁTP*, 148–185; *Z. Pulka* (2016), *Wykładnia systemowa*, w: *Leksykon*, 308–311; *P. Sarnecki* (1997), *Systematyka konstytucji*, w: J. Trzeciński (red.), *Charakter i struktura norm konstytucji*, Warszawa, 20–34; *G. Wierczyński* (2003), komentarz do § 15, w: *ZTPKomWar*, 102–104; *S. Wronkowska, M. Zieliński* (1985), *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*, *SP XXVI/3–4*, 301–327; *J. Wróblewski* (1958), *Systematyka prawa w praktyce wykładni prawa ludowego*, *NP XIV/2*, 3–14; *tenże* (1978), *Tworzenie prawa a wykładnia prawa*, *PiP XXXIII/6*, 5–16; *M. Zieliński* (2012), komentarz do § 60, w: *ZTPKomWro*, 147.

[AD, AG, ZK, **MP**, KP]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

